

Ismoilov Mavludbek Mukimjon o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti talabasi

Qadim zamonlardan beri huquq sohasi asosan shariat qoidalari asosida amalga oshirilganligi bois ham qozi va biylar tomonidan amalga oshirilgan. Huquqshunoslik kasbida uzoq vaqtdan beri erkaklar ustunlik qilgan, ayollar tarixan bu sohaga kirishi va ko'tarilishi uchun ko'plab to'siqlarga duch kelishgan. XX asrning dastlabki choragida O'zbekistonda nafaqat sud tizimi balki butun boshli huquq sohasida katta o'zgarishlar yuz berdi. 1926-yildan boshlangan "Hujum" harakati natijasida O'zbekistondagi ko'plar ayollar o'z paranjilarini tashlab jamiyatning ko'plab sohlariga kirib bordi. Bu o'zgarishlar huquq sohasida ham sodir bo'lib, o'sha vaqtda ko'plab talabalar orasida ayollar ham o'qiy boshlashdi. Huquqshunoslik diplomini olgan ayollar keyinchalik O'zbekiston balki butun SSSR tarixida munosib iz qoldirishdi. Ana shunday ayollardan biri, o'z vaqtida Adliya vaziri, Oliy sud sudyasi, professor va davlat arbobi hamda birinchi o'zbek ayol huquqshunosi bo'lgan Xadicha Sulaymonovadir.

Sulaymonova o'zining qat'iyati, jasorati va huquqiy ziyrakligi bilan jamiyat me'yorlariga qarshi chiqdi va O'zbekiston ayollari uchun huquq va taraqqiyot timsoliga aylandi. Ushbu maqola Xadicha Sulaymonovaning hayoti, erishgan yutuqlari va davomiy ta'sirini o'rganib, uning huquqshunoslik kasbi va xotin-qizlar huquqlarini himoya qilishga qo'shgan bebaho hissasiga oydinlik kiritadi.

Xadicha Sulaymonova 1913-yilning uchinchi iyulida O'zbekistonning Andijon shahrida tug'ilgan. Sulaymonovaning erta hayoti mashaqqat va fojialar bilan kechdi. Otasi u yoshligida vafot etdi, uni va aka-ukalarini tarbiyalash uchun onasi o'zi yolg'iz qoldi. Sulaymonovaning oilasi kambag'al edi, u o'zini va o'qishi uchun ko'p mehnat qilishga majbur bo'ldi.

Xadicha savodli insonlarning farzandi edi, negaki, otasi Sulaymon o'sha vaqtdagi karvonsaroyda tarjimonlik qilib xizmat qilar edi. Bundan tashqari, otasi qo'shni davlatlarning tillarini ya'ni qozoq, qirg'iz, tojik va turkman tillarini ham yaxshi bilar edi. Otasining vafotidan keyin oila yo'qchilik girdobiga botib qoldi.

Xadichaning onasi Otincha ona ham o'z davrining o'qimishli va irodali o'zbek ayollaridan biri bo'lib, turmush o'rtog'ining vafotidan keyin oilani boqish va farzandlari kelajagi uchun kecha-yu kunduz ishlashiga to'g'ri keldi. Dastlab pilla sexiga oddiy ishchi bo'lib ishlay boshladi. Keyinchalik esa, o'sha vaqtlarda keng tarqalgan o'qituvchilik kursiga kirdi. U yerni muvaffaqiyatli tamomlagach, savodsizlikni tugatish kursida o'qituvchilik qiladi. Ko'rib turganingizdek, bir vaqtning o'zida ham pilla sexida ishlash ham kursda o'qish ham turmush o'rtog'idan keyin to'rtta murg'ak go'daklariga onalik qilishdek og'ir yukni ko'tara olgan Otincha onamizning farzandi onasidek har ishni ustasi bo'la olar edi.

Yosh Xadichaning huquqshunoslik sohasiga qiziqishi ham o‘z o‘zidan uyg‘onib qolgani yo‘q. Hammamizga ma‘lumki o‘sha vaqtlarda o‘zbek ayollarini erkinlikka chiqarish va erkaklar bilan teng huquqli ekanligini jar slogan “Hujum” harakati avj olgan edi. Buning natijasida, qanchadan-qancha o‘zbek ayol-u qizlari erkaklar tomonidan zulmga duchor bo‘layotgan edi. Tarixdan islom diniga e‘tiqod qilib kelgan mamlakatda birdaniga ayollarni yuzidagi paranjilarini olib erkaklar bilan bir xil huquqqa ega deya ovoza qilinishi albatta musulmon erkaklar to‘g‘ri qabul qila olmas edi. Buning natijasida, paranjisini tashlagan ko‘plab ayollar turmush o‘rtoqlari, otalari yoki aka-ukalari tomonidan o‘ldirildi. Ana shunday qurbonlardan biri Nurxon ismli qiz Marg‘ilonda o‘z akasi tomonidan pichoqlab o‘ldirilgan edi. Uning aybi esa ilmiy va savodli bo‘lishga harakat qilganligi hamda erkinlikka erishmoqchi ekanligi edi. Xolasinikiga mehmonga kelgan Xadicha aynan mana shu holat yuzasidan Marg‘ilondagi ochiq sudda qatnashdi. Ochiq sud majlisida Tojixon Shodiyeva ismli ayol jamoat ayblovchisi bo‘lib ishtirok etib, vafot etgan qiz va boshqa ayollar huquqini qo‘rqmay baland ovozda xalq oldida so‘zlagan nutqi hamda stolda o‘tirgan sudyalarning mantiyasi Xadichaning qalbida shu ayol kabi huquqshunos bo‘lish istagini vujudga keltirdi.

An'anaviy gender rollari chuqur o‘rnashgan jamiyatda ulg‘aygan Sulaymonova yurist bo‘lish orzusini amalga oshirishda katta qiyinchiliklarga duch keldi. Shunga qaramay, u adolat va tenglikka bo‘lgan ishtiyoqi tufayli O‘zbekiston huquqiy manzarasida o‘chmas iz qoldiradigan sayohatga chiqdi.

Sulaymonovaning ta‘lim yo‘li dastlab rus-tuzem maktabida, keyinchalik Sovet qurilishi va huquq ilmiy-tadqiqot instituti tayyorlov kursi va Jahon Obidova nomidagi Sovet qurilishi va huquq institutida boshlangan, u yerda uning ajoyib ilmiy qobiliyatlari yoshligidan yaqqol namoyon bo‘lgan. U o‘qishda a‘lo o‘qidi va ijtimoiy masalalar va qonunchilikka katta qiziqish ko‘rsatdi. Sulaymonova o‘rta ta‘limni tamomlagandan so‘ng, jamiyatda hukm surayotgan tazyiqlarga va sohadagi ayollarning tushkunlikka tushishiga qaramay, huquqshunoslik bilan shug‘ullanishga ahd qildi.

Sulaymonova qat‘iyat bilan huquqshunoslik fakultetiga o‘qishga kirdi. Uning ilmiy mahorati va o‘zgarishlarni amalga oshirishga bo‘lgan sadoqati uning tengdoshlari va professorlari orasida e‘tirofga sazovor bo‘ldi. Sulaymonovaning universitetda ishlagan davri xotin-qizlar huquqlarini ta‘minlash va ularning imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan turli maktabdan tashqari tadbirlar va tashkilotlarda faol ishtirok etgani bilan ajralib turardi.

O‘qishni tamomlagandan so‘ng, Xadicha Sulaymonova erkaklar ustunlik qiladigan kasbda ayol huquqshunos sifatida ish topishdek og‘ir muammoga duch keldi. Gender tarafkashliklari hukmron bo‘lishiga qaramay, Sulaymonovaning iqtidori va qat‘iyati ustun keldi. Uning ajoyib qobiliyatlari va adolatga sodiqligi tezda e‘tirofga sazovor bo‘ldi va u o‘zining qat‘iyatliliigi, aql-zakovati bilan mashhur bo‘ldi.

Sulaymonovaning obro'si oshgani sayin uning ta'siri ham oshib bordi. U gender tengligi, adolatga erishish va tizimli to'siqlarni bartaraf etadigan huquqiy islohotlarni himoya qilib, ayollar huquqlarining taniqli ovozigacha aylandi. Uning gender tengligiga qat'iy sodiqligi ayol yuristlarning yangi avlodini ilhomlantirdi, ular o'zida jasorat va chidamlilik namunasini ko'rdilar.

Xadicha Sulaymonova qayerga bormasin adolat uchun qarorlar chiqardi, ayollar huquqi va O'zbekiston huquq tizimiga katta hissa qo'shadigan ko'plab maqola hamda kitoblar yozdi.

Xadicha Sulaymonovaning birinchi o'zbek ayol huquqshunosi sifatidagi ta'sirini baholab bo'lmaydi. U jamiyat me'yorlariga qarshi chiqdi va hech kim hayoliga keltirmagan kasbda son-sanoqsiz huquqshunoslikka intiluvchi ayollarga yo'l ochib berdi. Sulaymonova o'zining ulkan yutuqlari orqali iste'dod, ishtiyoq va fidoyilik faqat jinslar chegarasini bilmasligini ko'rsatdi.

Sulaymonova merosi O'zbekiston va butun dunyo ayollarini ilhomlantirishda va rag'batlantirishda davom etmoqda. U ayollarning an'anaviy ravishda erkaklar hukmron bo'lgan sohalarda muvaffaqiyat qozonishi mumkinligini va qonundan ijtimoiy o'zgarishlar uchun kuchli vosita sifatida foydalanish mumkinligini ko'rsatdi. Uning jasorati, qat'iyati va adolatga sodiqligi uni kelgusi avlod ayollariga o'rnak bo'lib qoldi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Xadicha Sulaymonova O'zbekiston huquq sohasida ilg'or va yetakchi bo'lgan. Sulaymonova merosi bugungi kunda ham ayollarni ilhomlantirishda va kuch-quvvat berishda davom etmoqda. Xadicha Sulaymonovaning harakatlari bizga, agar biz qattiq mehnat qilishga va ishongan narsamiz uchun kurashishga tayyor bo'lsak, hamma narsa mumkinligini eslatib turadi. Uning xotirasini abadiylashtirish va e'zozlash uchun, Toshkentning so'lim ko'chalaridan biriga Xadicha Sulaymonova nomi berilgan. O'zbekiston Respublikasi Sud-ekspertizasi markazi ham Xadicha Sulaymonova nomi bilan ataladi. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil

29-apreldagi PF-5987-son O'zbekiston Respublikasida yuridik ta'lim va fanni tubdan takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni hamda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Senati Xotin-qizlar va gender tenglik masalalari qo'mitasining 2022-yil 8-noyabrdagi "2030-yilga qadar O'zbekiston Respublikasida gender tengligiga erishish strategiyasi va uni 2021-2022-yillarda amalga oshirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi ijrosi to'g'risida"gi 128-son qarori 5-bandiga muvofiq Toshkent davlat yuridik universiteti tomonidan Xadicha Sulaymonova nomidagi stipendiya joriy etildi.